

De Iphigeniae Aulidensis auctore et fati.

Iphigenia Aulidensis quot et quantorum virorum studia excitaverit, nemini ignarum, qui vel mediocriter animum ad hoc litterarum genus advertit. Non dico nunc Racinos, Schilleros, alios poetas, qui fabulae sine dubio praestantissimae dulcedine capti vertendo eam aequalibus commendavere: philologiae dico principes, Porsonos, Boeckhios, Hermannos, qui de statu ejus critico aut succincte sententiam ferre aut accuratius inquirere non dedignati permagnum aliorum numerum ad eandem quaestionem pertractandam adduxerunt. Multa enim insunt in hac Iphigenia, quae subactioris iudicii philologum non sinant perfrui reliqua fabulae pulchritudine: dicendi genus aliquoties minime Euripideum, interdum quod ne Graecum quidem videatur: metrorum vitia passim ea, quae vix tironi ignoscas. Accedunt veterum quaedam de Euripidis Iphigenia Aulidensi testimonia, quae difficile est conciliare cum ea, quam nos legimus, fabula. Nec tamen ita versati sunt in hac quaestione philologi, ut, qui primus eam tractavit, omnes is statim videret rei difficultates: immo alius aliam aut detexit aut visus est sibi detegere corruptelam, et quam longissime aberat Musgravius a recentiorum, velut Zirndorferi, dubitationibus. Exponenda igitur nobis est longa sententiarum series, videndumque quid in singulis veri contineatur: quo in examine multum nos adjuvabit ipsorum virorum doctorum, dissidentium et inter se refutantium, opera. Altera autem disputationis parte collectis, quas re vera esse agnoverimus, difficultatibus et externis illis testimoniis accurate consideratis, quid de auctore fabulae et fati statuendum sit, dijudicare conabimur.

Pars I.

Qui primus majorem quandam in Iphigenia Aulidensi cernere sibi videbatur corruptelam, Musgravius initium potissimum fabulae suspectum habuit. Quum enim legere se apud Aelianum meminisset

ὁ δ' Εὐριπίδης ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ
Ἐλαφὸν δ' Ἀχαιῶν χειρὸν ἐνθήσω φίλαις
κειροῦσσαν, ἣν σφάζοντες ἀχρήσουσι σὴν
σφάζειν θυγατέρα — — —

simul hanc unam fabulam reputans incipere a diverbio anapaestis scripto, utrique difficultati non melius existimabat posse subveniri, quam si versus illi ex deperdito fabulae prologo crederentur deprompti esse. Ex eodem hoc prologo suspicabatur sumptam esse, quam Hesychius ex Iphigenia Aulidensi commemorat, vocem ἄθραυστα¹⁾. Denique quos Aristophanes²⁾ ridet Euripidis versus, scholiasta teste ex Iphigenia Aulidensi depromptos, eos Musgravius ante versum fabulae 164. putabat excidisse, quod jam, si totum initium concedimus vehementer immutatum esse, minus fit mirabile. — Hanc Musgravii sententiam externis potissimum quibusdam niti vides testimoniis: nam

¹⁾ Hesych. ἄθραυστα, ἀπρόσκοπα. Εὐριπίδης Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Αὐλίδι.

²⁾ Aristoph. Ran. 1309. sqq., ubi scholiasta: διὰ τοῦ στωμύλλετε πάλιν εἰς αὐτὸν παίζει ἐξ ἄλλων Εὐριπίδου δραμάτων κομματα τίθησι καὶ οὐδὲν κατὰ τὸ ἐξῆς λέγει μέλος: ἐστὶ δὲ τὸ παρεγκείμενον ἐξ Ἰφιγενείας τῆς ἐν Αὐλίδι. Locus in tota hac quaestione mea sententia difficillimus, quippe quem, nisi erasse statuimus scholiastam, expedire non possumus.

quod attulit ex ipsa fabula argumentum, miram et singularem prorsus exordii formam, non tantum ei, quantum par erat, videtur tribuisse³⁾. Jam igitur jure quid contra eum et dictum sit et dici possit, videamus. Quanquam proximorum quidem, qui de hac quaestione judicaverunt, philologorum plausum tulit Musgravius: assensi enim sunt Marklandius, Beckius, Prevostus, sententia paulum immutata etiam Eichstadius (de dramate Graecorum comico-satyrico p. 99., quem locum in suum librum transcripsit Boeckhii), Jacobsius, Boeckhii (Graec. tragoediae princip. cap. XVII.). Eichstadius enim et qui eum sequuntur, quum viderent in nostrae fabulae versibus 49. – 114. contineri ea, quae usitatum prologi genus prorsus reddant supervacaneum, hos ipsos versus olim additis quibusdam, quae ex Dianae persona manarent⁴⁾, prologum fuisse, totum autem locum altera quadam fabulae editione (ea nimirum, quae nobis relicta est) prorsus transformatum esse conjecerunt. Contra hos omnes Bremius⁵⁾ versus ab Aeliano citatos in neutrius editionis prologo potuisse locum habere luculenter ostendit. Verba enim illa nequaquam tam gravem produnt animi affectum, ut absentem iis dea videatur compellere, neque fieri potest, ut Diana, quum eam, quae nisi mactata Iphigenia placari non possit, conceperit in Agamemnonem iram, hunc ipsum in prologo alloquatur et consoletur et a sollicitudine de filiae sorte levet. His causis postquam tertiam addidit Matthiaeus, „quod apud Euripidem is, qui prologum agit, semper illud tantum exponeret, quo statu essent res eo ipso tempore, aut, si forte, eventum rei generatim et infinite tantum significaret, ut in Hippolyti prologo Venus, nunquam ipsum fabulae exitum, quam *καταστροφήν* vulgo vocant, et in quo *λύσις* actionis posita est, statim ab initio spectatoribus enuntiaret“ (l. l. p. 321.), virorum doctorum plerique non amplius de deperdito quodam eoque vere Euripideo fabulae prologo, ex quo depromptum sit Aeliani illud fragmentum, cogitandum esse putaverunt. Audi modo G. Dindorfium, qui, quanquam versus illos suspicatur ex prologo, spurio scilicet et a recentiore poeta elaborato, petitos esse, de Matthiae sic iudicat: „Nam quibus Matthiae utitur argumentis ut versus illos alienos ab prologo esse ostendat, gravissima sunt de Euripide, nullam vero vim habent, si Dianae oratio ab recentiore poeta composita est, qui quum prologi hoc esse putaret, ut argumentum fabulae exponeretur, facile potuit justo longius procedere non exordio solum praeparando sed exitum quoque fabulae exponendo“ (Eurip. tragg. superst. ed. G. Dindorfius. Tom. III. Ann. P. I. p. 439.). Hac tanti viri sententia muniti securi esse possumus de Gruppio⁶⁾, qui contemptis Bremii et Matthiae argumentis versus illos ab Euripide in sua e Iphigeniae Aulidensis prologo positos esse existimat: praesertim quum vir doctus eam, quam nos legimus, quam diversissimam velit esse ab Euripidis fabula.

Hactenus igitur tantum constat, errasse Musgravium et quos praeterea nominavi hujus sententiae defensores, quum Aeliani illud fragmentum judicarent ex genuino quodam fabulae nostrae prologo esse depromptum.

Quam deinde Hesychius ex Euripidis Iphigenia Aulidensi affert vocem *ἄθραυστα*, cujus Musgravius aptum fuisse locum putabat in prologo illo deperdito, ea in tanta totius fabulae corruptela quam facile aut prorsus excidere aut obliterari alia scriptura potuerit, quisque intelligit. Mihi satis probabilis videtur cl. Hemsterhusii conjectura, qui fabulae nostrae v. 57. pro *ἄψαι ἄρυστα* scribendum censuit *ἄψαι ἄθραυστα*: eodem fere Hermanni inclinare sententiam ex iis, quae ad hunc versum annotavit vir doctissimus, elicias.

³⁾ „Levius hoc argumentum tractaverunt Musgr. et Boeckhii, quod Bremius merito pro gravissimo habet.“ Matthiae Eurip. tragg. tom. VII p. 322.

⁴⁾ Sunt verba Boeckhii l. l.

⁵⁾ Philologische Beiträge aus der Schweiz. I, pag. 143. sqq.

⁶⁾ Ariadn. pag. 515. „Ist es denn ganz unmöglich, dass es Prolog sei? Das Futurum *ἐνθήσω* und *σφάζουσιν* (sic! legendum fortasse *ἀνθήσουσι*) schickt sich sogar für den Prolog gewiss viel besser (cf. Bernhardy griech. Litt.-Gesch. Th. II. S. 875 [1. Bearb.]) und es fragt sich nur, ob die Anrede an Agamemnon, wenn dieser nicht auf der Bühne ist, etwas Befremdliches habe. Ich glaube nicht; erstlich kann ich anführen, dass auch Athene zum Schluss der Taur. Iphigenia ganz ähnlich den Orest anredet, der doch dort sicherlich nicht gegenwärtig ist etc.“

Tertium denique testimonium, quo Eichstadius potissimum et Boeckhius totum olim fabulae initium aliter institutum fuisse demonstrare conati sunt (Aristoph. Ran. 1309. schol. cf. huj. lib. pag. 3. ann. 2.), ita comparatum est, ut, quanquam inviti, errasse scholiastam cum plerisque viris doctis statuere cogamur. Idem enim scholiasta, quum ad ejusdem fabulae v. 67. haec annotaret *οὕτω δὲ αἱ διδασκαλῆαι φέρονται, τελευτήσαντος Εὐριπίδου τὸν υἱὸν αὐτοῦ δεδιδασχέναι ὁμωνύμως ἐν ἄστει Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίωνα, Βάκχας*, si re vera hanc Iphigeniam Aulidensem jam ante Aristophanis Ranas ab ipso Euripide editam fuisse putaret: sine dubio non *δεδιδασχέναι* scripsisset sed *ἀναδιδασχέναι*. Dindorfii certe, quibus hoc altero quoque loco scholiastae errore *ἐν Αὐλίδι* positum esse pro *ἐν Ταύροις* videtur, illud *δεδιδασχέναι* tamen ita referunt ad primam fabulae editionem ut, quum Ranis certissime constet perstringi Tauricam Iphigeniam (cf. Ran. v. 1232.), in componenda hac fabula comicum malint privatis discentium histrionum exemplis usum esse quam publica fabulae editione⁷⁾.

Res igitur sic se habet: duas constat Athenis in scenam commissas esse Iphigenias, unam, quam ridet Aristophanes Ranis, quae est Taurica — nam Dindorfiorum illud commentum credat, cui placet —: alteram, quam docuit filius Euripidis defuncto patre. Hanc alteram Iphigeniam, diserto scholiastae testimonio Aulidensem, non fuisse repetitam fabulae prius jam editae editionem, et apparet ex simplici verbo *δεδιδασχέναι*, et magis etiam fit verisimile, si comparamus, quod tradit Suidas, Euripidem, Euripidis filium, docuisse nonnulla patris *δράματα, οἷς μήπω ἦν ἐπιδειξάμενος*. Ranae autem quum docebantur, nulladum defuncti Euripidis tragoedia edita erat, cf. Ran. vs. 868. sqq.

*Δισχ. ὅτι ἡ ποιητὶς οὐχὶ συντέθνηκέ μοι
τούτω δὲ συντέθνηκεν.*

cf. Boeckh. trag. Graec. princ. p. 205.⁸⁾ Ergo Ranae ante Iphigeniam Aulidensem docta erat: itaque Aristophanes versibus illis non potuit locum ejus ridere, et scholiasta erravit.

Examinatis igitur externis illis testimoniis et intellecto, ni fallor, nihil inde confici eorum, quae volebant Musgravius et qui proximi eum secuti sunt usque ad Boeckhium, ad unicum jam internum, quod ab iis prolatum est, argumentum necesse est animum advertamus. Quod ab iis levius quam par erat tractatum supra jam monuimus. Desiderabant enim, ut brevi complectar, prologum talem, qualem reliquis fabulis suis, quas quidem nos habemus, praeter Rhesum ab Alexandrinis jam *ροθινόμενον* praemisit Euripides. Nunc igitur ut in hac difficultate subsistamus — nam etiam aliam in eo, quod nunc legitur, fabulae initio latere contendit Bremius —, agnoverunt eam praeter Bremium Matthiaeus, Hartungus, Zirndorfer, elevare G. Dindorfius et God. Hermannus studuerunt. Sic enim Dindorfius⁹⁾ in annotatione ad verba Matthiaei: „Non gravioris, sed potius nullius momenti hoc de anapaestis argumentum est. Nam ex paucis, quorum ad nos notitia pervenit, Aeschylis Euripidisque exemplis hoc unum colligi potest, rarius ab anapaestis incepisse tragoedias. Versus Euripidis Andromedae anapaesticos, quibus Aristophanes utitur Thesm. 1065. omissis, ut videtur, quibusdam tragici verbis, ex *ἐκβολῇ τοῦ προλόγου* sumptos esse annotavit scholiasta.“ Hermannus¹⁰⁾ autem: „At quam multae perierunt, quae quale exordium habuerint nescimus! Sed fuerit haec unica: quidni quod in aliquot fabulis Aeschylus fecit, Euripides hac facere potuit in una? Nam plane in nulla fecisse tum demum credi debet, quum diserto monstratum fuerit idonei auctoris testimonio. Prologum vero, qualem fere Euripidis tragoediae habent, ne in hac quidem desideramus: qui, si praeter consuetudinem non in ipso fabulae initio sed medios inter anapaestos, quibus Agamemno cum sene ministro suo colloquitur, positus est: recordari debemus, eo tempore scriptam esse hanc tragoediam, quo poetas, inclinato jam flore artis, ut novitate inventorum placerent, ad insueta confugisse minime sit mirandum.“ Ad haec respondendum: si

⁷⁾ cf. G. Dindorf: Eurip. tragg. superst. tom. III, P. I. p. 445. sqq.

⁸⁾ Aliter censet Firnhaber ed. praef. pagg. XLII.—LXIV., qui tamen ut in plerisque sic in hac quoque re sententiam suam parum mihi probavit.

⁹⁾ l. l. p. 439.

¹⁰⁾ Hermannus: Eurip. Iph. Aulid. praef. pag. IX. sqq.

quisquam veterum tragicorum, Euripides sine dubio certam quandam et stabilem secutus est artem, a qua non facile discedebat. Hujus artis propriam fuisse eam prologorum rationem, quam ex reliquis nunc cernimus ejus tragoediis, et ex Aristophanis irrisione (Ran. 1193. sqq. fr. 199.) et ex aliorum veterum testimoniis (Schol. Aesch. Eum. 47., Schol. Aristoph. Ach. 415.) satis apparet. Itaque Iphigeniae quoque Aulidensi talem prologum aut addidit aut certe additurus erat. Nam quod scholiasta attulit de Andromeda testimonium, non tam certum mihi videtur esse, ut multum ei tribui possit. Concedendum igitur est, initium fabulae, etiamsi sola forma spectetur, non tale esse, quale ad Euripidem auctorem possit referri¹¹⁾. — Cui quidem sententiae magna accedit veri species, si consideramus quas primus Bremius protulit dubitationes ex ipso argumento petitas. Hic enim vir doctus inepte versus 49.—114. inter anapaestos 1.—40. et 113.—164. intrusos esse ostendit: primum enim ridiculum esse, quod ad senis verba v. 44.

φέρε κοίνωσον μῦθον ἐς ἡμᾶς

Agamemno non quae ille cognoscere cupiebat respondeat, sed longe alia enarret, quae scire non senis illius sed spectatorum intersit: deinde senem illum, si audivisset quae dicit Agamemno vss. 68.—110. a Menelao adductum se in litteris, quibus Iphigeniam jussisset ad se mitti, connubium cum Achille praetexuisse, de quo mendacio neminem praeter Calchantem et Ulixem et Menelaum quidquam compertum habere; nunc autem in litteris, quas se scribere videret senex, retractasse mandata illa: haec igitur si audivisset senex, non posse eum quaerere v. 124.

*καὶ πῶς Ἀχιλλεύς λέκτρον ἀπλάκων
οὐ μέγα φροσῶν θυμὸν ἐπαρεῖ
σοὶ σῆ τ' ἀλόχῃ;¹²⁾*

Unde Bremius, quippe qui duplicem fuisse Iphigeniae Aulidensis editionem cum Boeckhio statueret, id colligebat, nostrae fabulae initium inepte ex duarum illarum fabularum initiis compositum esse. Hoc ipsum tamen non recte colligi, Hermannus et Hartungus verissime monuerunt¹³⁾. Nam etiamsi concedatur de duplici fabulae editione, cujus praeter scholiastae testimonium aperte falsum nullum extat vestigium, tamen in ea editione, quae iambicum habebat prologum, accedere debebant ea fere, quae nunc anapaestis exposita sunt, et rursus in altera, quae prologum habebat anapaesticum, ea fere, quae nunc iambis continentur. — Quanquam autem, quae conclusit Bremius, sine dubio sunt rejicienda, dubitationes tamen ejus nec ab Hermanno nec ab alio quoquam refutatae esse mihi videntur.¹⁴⁾ Ut enim prius illud largiamur poetae eumque theatro inservientem non tam stricte, quid locus et res postulet, patiamur observare, alterum certe, quod servus, tanquam surdus astitisset tam longae narrationi, de ira Achillis metuit, ab Euripide ita excogitatum esse utique debet negari. Nam quae Hermannus¹⁵⁾ commentus est, Agamemnonem ea, quae arcana sint, v. 97.

*οὐ δὴ μ' ἀδελφὸς πάντα προσφέρων λόγον
ἔπεισε ἴληναι δευῶ*

et vss. 104.—107.

*πειθὼ γὰρ εἶχον τήνδε πρὸς δάμαρτ' ἐμὴν,
ψευδῆ συνάψας ἀμφὶ παρθένου γάμον.
μόνοι δ' Ἀχαιῶν ἴσμεν ὡς ἔχει τάδε
Κάλχας, Ὀδυσσεύς, Μενελάωσ θ'.* —

¹¹⁾ Optime de hac quaestione judicavit Bernhardt Griech. Litt.-Gesch. Th. II, Abth. 2, S. 394: „Dauer überall ein Prolog, auch Iphig. A. besass ehemals den ihrigen; einen eigenthümlichen haben die Troades, den schönsten aber Medea; blos Andromeda wich von der Regel ab, indem eine lyrische Monodie (Welcker p. 447.) dem Prolog voranging.“

¹²⁾ In exponendis Bremii dubitationibus usus sum verbis Hermanni, brevius eas et concinnius comprehendere posse diffusus, cf. Herm. praef. p. 10.

¹³⁾ Herm. ed. praef. p. 11. Hartung. ed. praef. p. 83. „si abjiceretur alterutra pars, amputarentur ea, quibus non potest careri.“

¹⁴⁾ Cf. Firnhaber. ed. praef. p. XXVI.—XXVIII.

¹⁵⁾ Ed. praef. p. 12. cf. Hartung. ed. praef. p. 83. et Zirndorfer de chronologia fabularum Euripp. p. 96.

aversum ab sene et submissiore voce, ut ille non audiat, putandum esse dicere: haec ut cuiquam persuadeat, magnopere vereor¹⁶⁾. — Attamen hic quoque valere videntur, quae de alia totius quaestionis parte a G. Dindorfio moneri supra retuli. Gravissimae enim sine dubio sunt Bremii illae dubitationes, si Euripidem ipsum credimus totam fabulam absolvisse: sin vero, quod aliunde fit verisimile, non prorsus confecta ab eo est Iphigenia, non debemus mirari, si editori fabulae, docendae ejus quam celerrime cupido, ea quae elaborata inveniebat quoquo modo conglutinasse sufficeret. Audiebant enim, non legebant Athenienses fabulam illam, quam ante Bremium quot viri docti perlegerunt etiam, dubitationibus illis nihil offensi! — At res nondum est his confecta. Quum enim argumentatio nostra eo tendat, ut scenas quasdam, ab Euripide non prorsus elaboratas, a recentiore poeta, fabulae editore, alio, atque ipsius erat auctoris consilium, modo conjunctas esse statuamus: G. Dindorfius¹⁷⁾ prologi versus 49.—114., quum oratione scripti sint minus quam qua Euripides in prologis uti soleat poetica et insint vocabula quaedam et locutiones non Euripideae, negat posse ad Euripidem referri. Dolendum tamen, quod vir doctissimus noluit vocabula illa et locutiones illas accuratius indicare. Nam, quod dicit „postremos prologi versus (112. sqq.) e loco simili Iphigeniae Tauricae esse adumbratos recte judicavit Matthiae, neque 115. et 116., in quibus mirus accidit vocabuli *σύντονα* usus, sunt Euripidei¹⁸⁾“ —: maxime hoc facit cum nostra sententia. Nam Euripidem prologum suum ita elaborasse, ut sine ullo additamento longe alio loco posset collocari, minime est verisimile: immo, etiamsi prologus ille ab Euripide prorsus erat absolutus, editor tamen fabulae, quum vellet eum anapaestis inserere, in fine facere non poterat quin nonnulla mutaret et de suo adderet. Ceterum propter versus 112.—114. nequaquam ad Iphigeniae Tauricae imitationem confugiendum esse existimo: eadem enim interpolator ex servi verbis, vers. 34.—48., sumere poterat: omnino autem, si quando in perficienda fabula haereret, eum rem ita instituisse, ut ex proximis ipsius fabulae versibus novos quosdam excuderet versus, praeter hunc alii quoque docent loci (cf. 598. — 606. et sequentia Clytaemnestrae verba, 631., 632. et 635. — 637., 1426.—1430. et 1431.—1433. ed. Nck.). — Quamvis igitur extremos illos prologi versus ab Euripidis arte longe alienos esse concedam, alterum tamen illud Dindorfii, orationem parum poeticam, minime assequor: immo hanc orationem, quam ipse Hermannus non dubitavit genuinam habere, ab Euripide eo consilio, ut esset fabulae prologus, elaboratam esse persuasum habeo¹⁹⁾ et de hac re prorsus assentior Hartungo (ed. praef. p. 84.).

Jam priusquam pedem proferamus, quid haecenus effecerimus, colligendum est. Vidimus igitur, ni fallor, tria: primum, Iphigeniae Aulidensis prologum, sive formam spectas sive argumentum, talem esse, qualem ab Euripide ipso excogitatum et elaboratum esse nullo modo queat concedi; alterum, hunc tamen prologum nequaquam tam esse perversum, ut ferri nequiverit a spectatoribus haud nimium attentis; tertium, nullo constare veterum testimonio, hunc locum unquam aliter fuisse lectum. — Tertio autem illo concessio corrui videtur eorum, qui cum Eichstadio et Boeckhio duplicem statuerunt Iphigeniae Aulidensis recensionem, sententia. Nam quae praeterea ab iis afferuntur, scripturae aliquot locis²⁰⁾ varietas et diversus fortasse aliquot versuum et scenarum color, ea non ut de duplici editione sed ut de interpolatione fabulae cogitemus, debent efficere. Huc

¹⁶⁾ Alii aliter haec expedire conati sunt, quorum tamen nemini assentior. cf. Firnhaber, ed. praef. p. XXX.

¹⁷⁾ l. l. pag. 440. ann.

¹⁸⁾ l. l. pag. 441.

¹⁹⁾ Verissime etiam de hac Dindorfii dubitatione judicat Bernhady: „Auffallend genug besteht sie (die jetzige Exposition) aus einem sehr gedehnten Dialog in Anapäst, in den ein prologartiger Vorbericht ohne recht geschickten Anfang eingelegt ist, doch so künstlich, dass man nicht mit Dindorf glauben kann, Euripides selber habe zwei Ansätze zum Prolog V. 1.—48. und 117.—163. hinterlassen, zwischen welche später 49.—116. eingeflickt worden. Griech. Litt.-Gesch. Th. II, S. 875. (I. Bearb.; sententia leviter immutata, 2. Bearb. Th. II, Abth. 2, S. 419.).

²⁰⁾ In hac potissimum quaestionis parte laudabiliter versatur viri doctissimi M. Seyfferti libellus, quem de duplici recensione Iphigeniae Aulidensis edidit Halis Sax. a. MDCCCXXXI.

ante omnia, quae Boeckhii in libro suo de fabulae parodo protulit, videntur pertinere. Hic enim quum Euripidem minorem repetitae fabulae recensionis utique vellet auctorem esse, vestigia hujus operae circumspiciens libenter arripuit Suidae testimonium de Euripide, celebris poetae aut filio aut fratris filio „ἔγραψε Ὀμηρικὴν ἐκδοσὴν εἰ μὴ ἄρα ἑτέρου ἐστὶ.“ Dubitationi autem, quae inest in verbis extremis, subvenire ita conatur: „Sed cujus fuerit Euripidis, non videtur certum esse; nostrum tamen minorem Euripidem ejus auctorem esse veri simillimum est, quum et Sophoclis hic assecla videatur fuisse ac proinde κίλομηρος, et poeta imprimis criticus: qui enim patri fabulas emendabat, quidni Homero is operam impenderit?“²¹⁾ Jam, si propriam hic Euripides confecit Homeri recensionem, differre illa passim a vulgari poterat scriptura. Atqui in parodi hujus parte posteriore, cujus auctor aperte expressit Homerum, nonnullis locis sine justa ratione navium numerum mutatum esse miramur. Inde Euripidem illum minorem hujus cantici auctorem esse Boeckhii suspicatur. — Haec omnia quam sint levia, sponte apparet. Nihil secius tamen, quum mota semel suspicio esset, ab aliis quoque viris doctis de hac parodo dubitatum est. Sic Hermannus Elem. doct. metr. p. 547. (cf. p. 725.) totam eam non esse Euripidis sed aliquanto recentioris poetae affirmavit, argumenta tamen non addidit. Accuratius in eam rem inquisivit G. Dindorfius, qui totius illius parodi tantum quatuordecim versus 164.—170. et 185.—191., Euripidis esse judicavit. Sic enim ille ad versum fabulae 164.: „Χόρος. Chorum non ex mulieribus nuptis, quas nihil causae erat cur introduceret poeta, sed ex virginibus esse compositum, plus uno in loco manifeste prodidit Euripides: quod non videtur animadvertisse recentior poeta qui ἀμέτεροι πόσαις scripsit v. 176.“ et ad versus 164.—302.: „In longo hoc carmine chori quatuordecim tantum versus sunt qui poesin dictionemque referant Euripideam, similes Phoenissarum virginum parodo 202. sqq.; reliqua omnia ab recentiore poeta suut adjecta, diligenter imitato quae in catalogo navium tradidit Homerus. Quod de extrema carminis parte 231.—302. animadvertit Hermannus. Quatuordecim autem illi quos dicebam versus hi sunt in sex versus digerendi,

ἔμολον ἀμφὶ παρακτίαν ψάμαθον Αὐλίδος ἐναλίως
 Εὐρίπιδον διὰ χειμάτων κέλασσα στενόπορθμον
 Χαλκίδα, πόλιν ἐμὴν, προλιποῖσ', ἀγγάλων ἰδάτων
 τροφὸν τᾶς κλεινᾶς Ἀφροδίτας.

quibus respondent,

πολύθυτον δὲ δι' ἄλσος Ἀρτέμιδος ἤλυθον ὀρομένα,
 φονίσουσα παρ᾽ ἐμὴν αἰσχρὰν νεοθαλέν
 ἄσπιδος ἔρμα καὶ κλισίας ὀπλοφόρους Δαναῶν
 θέλουσ' ἔππων ἔ' ὄγλον ἰδέσθαι.

Inepte haec interpellantur versibus l. l. — 184. quibus anticipantur quae infra demum et suo quidem loco dixit Euripides vss. 189.—191. Ceterum non puto Euripidem parodum paucis illis quos modo apposui versibus absolvere voluisse, sed plura additurum fuisse, si fabulam perfecisset. De auctore autem versuum spuriorum sic judicat vir doctus²²⁾: „Eidem poetae (sc. qui inseruit versus 49.—116., sive is Euripides minor sive alius fuit) fortasse tribuendae sunt interpolationes parodi, cujus paucos tantum versus illos, de quibus diximus in annotatione ad versum 164., absolvisse videtur Euripides.“ Vides igitur, satis antiquos videri Dindorfio versus interpolatos, ut fortasse, si Iphigeniam Aulidensem ab Euripide minore in scenam commissam esse ei persuaderemus, eos jam eo tempore a poeta illo insertos esse concederet. Ceterum quum in ejus sententia multa sine dubio acutissime sint perspecta, priusquam accuratius eam examinemus, reliqui viri docti quid de hac parodo censuerint, audiamus. Longe aliter igitur Hermannus in editionis suae praefatione (pgg. 14., 15.) de hac parodo judicavit: „Nam, nisi egregie fallor, pars parodi ea, quae praecipuum in hac causa momentum habet, neque a majore neque a minore Euripide, sed ab illo qui finem fabulae scripsit interpolatore est profecta. Id in Elementis doct. metr. p. 547. et 725. obiter, incautius

²¹⁾ De trag. Graec. principp. cap. XIX.

²²⁾ l. l. pag. 441., ann. c. ex.

tamen totam parodum dicens, significavi. Nam in priore parte nihil est quod offendat lectorem nisi forte crebrior usus articuli, de quo infra dicam. — — At quam his dissimilia sunt, quae a v. 227. sunt adjecta. Quae quid aliud continent quam jejunam relationem numeri navium quique iis praefuere ducum, decerptam fere ex Homero, omni carentem vigore poetico, verbis expressam frigidissimis, genere dicendi scriptam vix in oratione prosa ferendo, denique non vacuam iudiciis ignorati Atticismi. Nam ne alia afferam, quis vel prosae orationis scriptor articulo utatur in his v. 229., τὰν γυναικίον ὄψιν ὁμιάτων ὡς πλήσαι, et v. 249. τῶν Βοιωτῶν δ' ὄπλιμα, quanquam hoc quidem in dubitationem vocari potest; aut quis Atticus dicat, quod v. 263. legitur, ἠθροϊσμένους, non illud comparandum cum ἠθέων, quod Marklandus restituit v. 171. Quod si quis singula perpendat, vix dubitaturum puto, quin strophae istae additamentum sint hominis et a poesi valde alieni et multo Euripide recentioris, qui, quae perverso iudicio deesse existimabat, de suo adjecerit, non videns, tantum abesse ut desideretur quidquam, ut pannos, quales ipse assuit, etiam moleste ferre lectores debeant. Ex his igitur strophis si promuntur argumenta, quibus correctio fabulae Euripideae adscribatur minori Euripidi, qui recensionem fecerit Homeri, certe hic non poterit ille esse, qui majorem Euripidem vel patrem vel patruum habuit. Nam ille quo tempore vivebat, non tulissent Athenienses chorum, qui tam miseros tamque inscite factos versus funderet. — Gravem oblocutorem Hermannus ut in multis sic in hoc quoque nactus est Gruppium²³), cujus reprehensiones si infra apposuerimus de refutatione securi esse possumus. Eo libentius Hermannus assensus est Hartungus ad fabulae versum suae editionis 222. (231. Nck.): „Qui deinceps sequitur navium catalogus, eum ab interpolatore confectum esse plurimis firmissimisque argumentis docuit Hermannus: sufficebat autem unum, quo uti ille noluit, quod addito eo catalogo duo cantica cum singulis epodis, quae sint pro chori parodo, efficiuntur, id quod ab Euripidis consuetudine plane abhorret. Nihil autem aliud egit homo vecors, qui haec composuit, quam ducum nomina naviumque numerum ex secunda Iliadis rhapsodia descripsit et navium quaedam insignia ipse excogitavit sqq.“ et praef. pagg. 73: „— ut — nihil aliud ageret quam Euripidis verba immutaret et quae scripta de eadem materia vel ab eodem vel ab Homero aliisque usquam reperiret, accessita retractataque coeca temeritate in Iphigeniam Aulidensem intruderet. Est enim hoc proprium hujus versificatoris, ut ne levissimam quidem rem ipse excogitaverit, sed aliunde mutuatus sit quidquid sententiarum versibus inclusit homo ad cogitandum hebetissimus. Velut in navium catalogo Homerum — — secutus est.“ — Alterum exemplum, ubi eodem modo versificator ille expresserit Homerum, Hartungus affert fabulae vss. 959., 960.

οὐ τῶν γάμων ἑκατὶ, μυρία κόραι
θηρῶσι λεπτρὸν τοῦμόν, εἴρηται τόδε,

compositos illos ad Hom. II. IX. vss. 395.—397. — Zirndorfer denique cum Hermannus putat, hanc parodi partem ab interpolatore adjectam esse, nimirum ab eo, qui duas tragoedias commiscuerit, unde ejus rei argumentum petit, quod grammaticum illum, ubi connexus hoc ei postulare videbatur, etiam de suo nonnulla addidisse monuit.

Horum omnium maxime mihi sententiam suam probavit Dindorfius. Primum enim hic recte jam priorem parodi partem interpolatam esse judicavit: quis enim quum legat ipsius hujus parodi verba φοινίσσουσα παρῆδ' ἐμὴν αἰσχρὴν νεοθαλεῖ (vss. 187., 188.), quis quum legat canticum illud vss. 542.—557., et Clytaemnestrae illud ὑμᾶς δὲ νεάνιδές νιν ἀγκάλαις ἐπι δεξασθε — (vs. 615.): quin ex virginibus hunc chorum constare voluerit Euripides, dubitaverit? Quanquam hanc quidem dubitationem κάσις pro πόσις scribendo facile tolli posse quispiam suspicetur. Alterum autem illud quod anticipari dicit versibus 111.—184. ea, quae postea demum et suo quidem loco posuerit Euripides

²³) Ariadn. pag. 466. „Jetzt folgt der herrliche Chorgesang, den nur Hermann als ungehörig tadeln konnte, den man aber schon aus Schillers sehr wohlgelungener Uebersetzung lieb gewonnen haben muss. — Man bekommt einen Begriff von der Grösse des Heeres und also auch der Sache, um die es sich handelt — —.“ 484. „Ihr seht, welch ein Heer und wie viele Fürsten hier vergeblich auf Abfahrt harren (dies erklärt eben die poetische Nothwendigkeit des ersten Chors)“.

versibus 189.—191., ita comparatum est, ut, quomodo refutari possit, non videam. Posteriorem autem parodi partem inde a versu 231. ipse quoque Euripide majore indignam judico: non enim tam egenus sententiarum hic poeta, ut ab Homero, quibus compleret parodum suam, deberet petere: minorem autem Euripidem, cui non id erat propositum, ut perfectum elaboraret artificium, sed ut patrii fabulam quam celerrime in scenam committeret, ad Homerum confugisse, unde quae deerant commode suppleret, satis mihi verisimile videtur. Quod autem Hermannum potissimum offendit dicendi genus, miror eum totius hujus parodi conditionis esse oblitum. Licet enim a pessimo vel monacho vel Grammatico hanc parodum statuamus compositam esse, tamen hujus quoque operam misera corruptela obrutam et depravatam esse concedendum erit: compares modo, quae sagacissime ipse Hermannus commentatus est de ultima parodi parte, inde a v. 277. *Ἐνείων δὲ δωδεκάστολοι.* Huic ipsi igitur corruptelae et pravis quibusdam ejus sublevandae conatibus imputanda sunt illa ignorati Atticissimi indicia. Hermannum autem de hac parodo tam severe judicare, eo magis mirandum, quum de simillimo loco (vss. 642. sqq.) prudentissime et verissime sic judicaverit²⁴⁾: „Quae quum ita sint, quis malit vitia, quae sunt in illis anapaestis, ei qui eos scripsit, quam librariis et praeter hos metrorum correctoribus tribuere?“ Hartungi autem illud de duplici parodi epodo facile vides nihil valere, si totius parodi forma profecta est a minore Euripide.

De parodo igitur illa sic statuo: primum eam esse adeo corruptam partim a librariis partim a metricis, ut orationis formam, qualem voluit is qui scripsit, vix agnoscamus: deinde diversas duas manus cognosci in priore ejus parte, unam Euripidis, alteram recentioris alicujus poetae, qui justae parodi absolvendae cupidus addidit quaedam, quae non satis apta sunt illi loco: porro ejusdem poetae recentioris, qui Homerum potissimum expresserit, totam esse posteriorem parodi partem: denique poetam illum, absolvendae fabulae tam cupidum, fuisse eum, qui testibus veteribus Iphigeniam Aulidensem mortuo Euripide docuit, Euripidem minorem.

Unum jam restat argumentum, quo Boeckhiius duplicem fuisse Iphigeniae Aulidensis recensionem vult demonstrare, petitum illud ex Iphigenia potissimum Taurica, quam necessario post Aulidensem demum ab Euripide compositam et doctam esse existimat. Inde, quum Taurica sine dubio docta sit ante Ranas, illa autem, de qua luculenter scholiasta, Iphigeniae Aulidensis editio non minus certo post Ranas facta sit, sine dubio bis Iphigeniam Aulidensem Athenis doctam esse efficeretur. Sic enim Boeckhiius²⁵⁾ (l. l. cap. XVII.): „Haud dubium est, quin Aulidensis docta sit ante Tauricam, ut ante est scripta, ante animo concepta: hoc nisi esset, Euripides contra naturam docuisset, scripsisset, cogitasset: et ut fecerit hoc saepius, etsi eum non tam temere tam sinistrum dixerim, certe hic non fecit, quoniam in Taurica loci reperiuntur respectu Aulidensis compositi, ut ante et scriptae et actae etc.“ (sequuntur hi loci addito etiam ex Andromache vs. 625., quo respiciantur eae partes, quas Euripides litiganti cum fratre Menelao dedit Iph. A. vss. 316. sqq. impr. vs. 389.). Quae omnia Matthiaeus recte refutavit l. l. pagg. 324., 325.: etenim neque illi loci ita comparati sunt, ut aliquid inde possit demonstrari, et generalis illa sententia falsissima est, quae fortasse vera esset, si totam illam de Iphigenia Taurica fabulam ab Euripide demum inventam esse constaret.

His expositis tandem aliquando a Boeckhio et a tota illa duplicis Iphigeniae Aulidensis recensionis suspitione discedamus: nam quod novum hujus sententiae Gruppius et Zirndorfer ex scholiasta Ran. 67. petiverunt argumentum, prior ita, ut ex adverbio *ὁμωνύμος* Iphigeniam Aulidensem nulla parte mutatam a minore Euripide repetitam esse colligeret, alter ita ut ex eodem hoc adverbio patrii fabulam a minore Euripide valde mutatam esse ratio-

²⁴⁾ Ed. praef. pag. 30. sqq.

²⁵⁾ Astipulatores habuit Gruppius (Ariadn. pag. 535.: „Da überdies anzunehmen ist, dass er die aulische werde vor der taurischen gedichtet haben.“) et Greverum (Eurip. Iph. in Aul., besonders in aesthet. Hinsicht. Oldenburg 1837. pag. 9. „Rühren beide Iphigenien vom Euripides her, so wird schon deshalb die aulische vorangegangen sein, weil der Dichter in Tetralogien zu kämpfen gewohnt war. Höchst wahrscheinlich gehörten beide Stücke nämlich einer und derselben Trilogie an, von welcher das letztere oder mittlere Stück verloren gegangen ist“ — contra quae recte disputavit Firnhaber editionis suae pagg. XLV. et 279.).

cinaretur: hoc quale sit, si scholiastae testimonium accuratius contemplabimur²⁶⁾, facile cognoscetur.

Jam igitur in percensendis virorum doctorum de hac tragodia sententiis pervenimus ad Ric. Porsonum, qui longe recedens a superioribus illis prorsus aliam fabulae partem, exodum, in suspicionem vocavit. Sic enim Porsonus in praef. Hec. pag. 21.: „Nec quicquam mea refert: quippe qui persuasus sim, totam eam scenam abusque versu 1541. spuriam esse, et a recentiori quodam, nescio quando, certe post Aeliani tempora suppositam.“ Eandem sententiam quanquam pluribus ejusdem praefationis locis profitetur (pagg. XIX., XXII., XXVIII., cf. ad Or. vs. 1338.), nequaquam tamen de hoc interpolatore tam inique censet, ut omnia hujus exodi vitia ei velit imputare; immo nonnullis locis emendationem adhibuit nobis non contemnendam. Dolendum est, non exsolvisse virum egregium, quod pollicetur ejusdem praefationis pag. XXII.: „Verum si totus locus saeculi recentioris est, medicina fit mortuo. De quo latius agam, si quando fabulam istam edendam curabo.“ Tamen sententiae illius causam fuisse praeter metrica fortasse vitia fragmentum illud Aeliani, ex verbis Porsoni supra laudatis „certe post Aeliani tempora suppositam“ haud injuria suspiceris. Primus igitur Porsonus verba ab Aeliano citata:

*Ἐλαφὸν δ' Ἀχαιῶν χερσὶν ἐνθ' ἴσω φίλαις
κεροῦσσαν, ἣν σφάζοντες ἀνθρώπουσι σὴν
σφάζειν θυγατέρα . . .*

ex Iphigeniae non prologo sed exodo deprompta esse videtur censuisse.

Porsoni hanc rationem accuratius executus est Bremius ita, ut metricis potissimum qui laborarent vitiis versus accurate enumeraret, additis etiam, quae in dicendi genere proderent interpolationem²⁷⁾. Aeliani autem illud fragmentum, cui locus non esset in prologo, lectum ab eo esse in exitu fabulae loco ejus, quam nunc haberemus spuriae exodi. Nec tamen ipsam illam, qua Diana in scenam prodiit, fabulae exodum genuinam, sed Iphigeniae discessum finem fuisse tragoediae. — Quorum quod ultimo loco posui, virorum doctorum, quod sciam, nemini Bremius persuasit: recte enim Matthiaeus²⁸⁾: „Hoc vero assentiri non possum Bremio, quod ne opus quidem fuisse tali epilogo censet; nam quae pag. 154. disputat, ad nostrum quidem vel morem vel sensum vera sunt, Graecis autem non satis erat, significari eventum rei, sed ipsum coram videre vel ex iis, qui aderant, audire volebant.“ Quod autem versus illos ab Aeliano citatos ex genuino hujus fabulae exitu depromptos esse Porsonus judicavit, aut certe videtur judicare, quanquam Hermannus et Hartungus cupidissime arripuerunt, idem Matthiaeus²⁹⁾ et G. Dindorfio³⁰⁾ et mihi rectissime videtur sic refutare: „Deorum enim interventu nusquam Euripides utitur, nisi ubi dignus vindice nodus incidit, et fabula non nisi divina ope ad exitum perducitur. Hic vero quis dignus vindice nodus incidit?“ — Deinde ut concedatur, institutum ita ab Euripide esse, ut dea ipsa, quid eventurum esset, praediceret, concedendum sane est Bremio satis jejunam esse et poesi minime aptam hanc consolandae matris rationem, ita ut profecto interpolator melius quam ipse Euripides quid deceat poetam, videatur intellexisse³¹⁾. Nec ipsi Hermanno credendum est de hac re ita judicanti³²⁾: „Hucusque genuina Euripidis. Patet nihil reliquum esse nisi ipsum sacrificium. Id

²⁶⁾ Cf. hujus libelli pag. 19. sqq.

²⁷⁾ Philologische Beiträge aus der Schweiz Bd. I., S. 149. sqq.

²⁸⁾ l. l. ad vs. 1508., pag. 407.

²⁹⁾ l. l. pag. 321.

³⁰⁾ l. l. pag. 439. ann. a. „Egregie haec contra Musgravium et Porsonum disputavit Matthiaeus rectissimeque monuit versus illos ab Aeliano citatos in prologo genuinae fabulae Euripidis non magis potuisse locum habere quam post carmen chori v. 1531.“

³¹⁾ Rectissime Gruppius Ariadn. p. 513. „Geht man dagegen den für unächt erklärten Schluss durch, so lässt sich das durchaus Passende und sehr Poetische gar nicht läugnen.“

³²⁾ Ed. praef. pag. 27.

quum in scena peragi mos vetaret, verbis exponi ab aliquo debebat. Poterat autem aut peractum enarrari ab nuncio aut quemadmodum eventurum esset praedici ab dea. Horum posterius Euripidi placuisse ex Aeliano cognovimus, neque obscurum esse potest, cur id praetulerit. Nam si nuncius rem referret, nihil ille, nisi quod actum erat, poterat enarrare. Ita acciperemus, per miraculum Iphigenia e conspectu ablata cervam ad aram jacuisse, nesciremus autem quid factum esset virgine: id quod prorsus a more et lege Graecae tragoediae abhorret.³³⁾ Disputavit contra haec Gruppius Ariadn. pagg. 511.—513. Mihi quae videntur respondenda esse haec sunt: nequaquam Euripidis intererat comperire spectatores hoc fabulae suae exitu, quid factum aut futurum esset virgine: id enim sciebant quum ex fabulis tum e Taurica, quae ante edita erat, Iphigenia: multum autem ejus intererat talem in re simili adhiberi narrationem, quali usus erat antea in Hecuba, qua quomodo commoverentur spectatorum animi re expertus erat³³⁾. Assentiendum igitur Matthiae de tota hac quaestione ita judicanti: „Quocirca valde vereor, ne versus ab Aeliano citati alius potius sint quam Euripidis³⁴⁾“. Falluntur igitur, qui ex hoc fragmento aliquid posse de interpolatione exodi concludi opinantur.

Verum ut tandem certi aliquid de illo fragmento statuamus, quod neque in initio neque in exitu fabulae aptum locum habere intelleximus, num errasse Aelianum, quum diserte scriberet *ὁ δὲ Εὐριπίδης ἐν τῇ Ἰφιγένειᾳ*, credamus? Minime hoc placet, praesertim quum illo Aeliani loco opponatur Euripides Sophilli filio Sophocli. Quem quidem nodum ingeniose sane Zirndorfer³⁵⁾ ita solvere est conatus, ut fragmentum illud diceret ex majoris Euripidis Iphigenia petitum esse: in hac enim fabula tam ferocem fuisse Achillis indolem, ut ille nisi dea iubente virginem mactari passus non esset: qui autem nunc legitur fabulae exitus, eum ex minoris Euripidis Iphigenia statuebat a grammatico aliquo in majoris fabulam, cujus intercederat exodus, translatum esse. Acutius tamen quam verius haec sunt dicta. Primum enim de duabus Iphigeniis valde inter se diversis, quarum una majorem altera minorem Euripidem auctorem habeat, quae omnia ille ex uno adverbio *ἐμονίμως* colligit, nihil constat, qua de re infra accuratius agetur³⁶⁾. Deinde vero „confusio illa duorum Achillum, nimirum mitis et iracundi,“ ex qua insigne ille sententiae suae argumentum petit, nulla est, si quidem opinio illa paucis tantum versibus aperte spuris potest defendi. Propius ad verum mihi G. Dindorfius videtur accessisse, ex spurio censens fabulae nostrae aut prologo aut exitu hos versus decerptos esse. Ac de exitu quidem nobis non licet cogitare, qui scholiastae, hanc fabulam ab Euripide minore publice Athenis doctam esse credamus: nam hac publica editione textus tragoediae a tam foeda interpolatione videtur munitus esse: G. Dindorfio, qui totum illud testimonium suo quidem periculo contempsit, dubitare licuit. Omissa igitur illa dubitatione nos sic statuimus: Euripidis fabulas non solum Athenis sed in aliis etiam Graeciae Asiaeque urbibus constat doctas esse. Jam quum ipsis Athenis, doctissima Graeciae urbe, fabulas tam mediocriter tenerent spectatores, ut Euripides ob id ipsum prologos suos videatur instituisse, quanto magis in reliquis urbibus talibus prologis opus fuisse credendum est! Atqui si docenda erat Iphigenia Aulidensis, desiderabatur prologus. Versus enim fabulae 49.—114. his theatris nequaquam sufficebant. Quid faciendum? Periclitabatur vel dux gregis vel histrio aliquis poetico ingenio non prorsus destitutus et peculiari prologo spectatoribus totam fabulam utcunque exponebat. Qui quidem prologus in eo, quo Aelianus utebatur, exemplo casu resedit.

Sed redeamus ad exodum fabulae! Quam quum totam damnasset Bremius, Matthiaeus, quippe qui illam de Aeliani versibus sententiam inanem esse intellexisset, versus 1532.—1558. praeter unum versum 1556. satis bonos et antiquo poeta dignos esse contendit, idque etiam Dindorfio persuasit. Contra Hermannus et Hartungus, in fragmento illo veram agnoscens uterque tragoediae exodum, hos quoque versus cum Porsono et Bremio abjecerunt. Versus autem 1559.—1629. illi

³³⁾ Cf. Firnhaber. Die Verdächtigungen Euripideischer Verse. Leipzig 1840. proem. pag. 15. sqq.

³⁴⁾ l. l. pag. 322.

³⁵⁾ De chronologia fabb. Eur. pag. 99. sqq., impr. pag. 102.

³⁶⁾ Cf. hujus libelli pag. 19. sqq.

omnes uno ore ab Euripide alienissimos et a poeta longe recentiore compositos esse judicant. Quod ut comprobarent, quaecunque vel metris vel grammaticae vel solito dicendi generi viderentur repugnare, diligenter investigaverunt: quae omnia ego partim ad minorem Euripidem partim ad metricum, qui fabulae misere turbatae et corruptae versus suo modo restituit, partim ad librariorum referenda existimo: quo de loco accuratius altera hujus libelli parte agetur. Quod vero totam illam nuntii narrationem queruntur ad similitudinem ejus, quae legitur Hec. vss. 518.—582., compositam esse: talem similitudinem vel sui ipsius imitationem vel maxime propriam esse artis Euripideae luculenter ostendit Firnhaber l. s. prooemio. Non igitur ipsa per se imitatio, sed, si quid inest in ejusmodi locis perversi et inepti, interpolationis suspicionem debet movere. — At hoc ipsum huic narrationi exprobratur. Inepte enim, inquit, pronuntiatur ab Iphigenia vs. 1559. *πρὸς ταῦτα μὴ ψεύσῃ τις Ἀργείων ἔμου· σιγῇ παρεξῶ γὰρ δέρον ἐνκαρδίως*, compositus ille ad ea, quae suae sane conditioni aptissima eloquitur Polyxena Hec. vss. 549., 549. *ἐκοῦσα θνήσκω μήτις ἀψηται χροὸς τοῦμοῦ παρεξῶ γὰρ δέρον ἐνκαρδίως*. Audi Matthiaeum: „sed ibi hoc petit Polyxena, quia voluntariam se et liberam mori velle profitetur, hic, quia eos, victoria potitos, in patriam redire vult, an quia pro Graecia mortem obitura est? Prius ineptum, ex altero non sequitur id, quod petit.“ At profecto nonne ipsa quoque Iphigenia vs. 1555. dixerat *θῦσαι δίδωμ' ἐκοῦσα?* quo referendum est illud *πρὸς ταῦτα*. Dixerat autem illud *ἐκοῦσα* bene memor eorum, quae ex Achille audiverat vs. 1366. *δηλαδὴ ξανθῆς ἐθείρης*³⁷⁾. Porro rectissime accusantur vss. 1568., 1569.

*ὁ παῖς δ' ὁ Πηλέως ἐν κύκλῳ βωμὸν θεᾶς
λαβὼν κανὼν ἔθρεξε χέρυβιάς θ' ὀμοῦ,*

qui tamen sine ullo totius narrationis damno omittuntur et sine dubio omittendi sunt. Idem cadit in vss. 1571.

*τὸ λαμπρὸν εἰλίσσοῦς ἐν εὐφρόνῃ φάος
καὶ δόξαν ἔσχεν ἄφθιτον καθ' Ἑλλάδα,*

et 1606.

ni fallor etiam in vs. 1545.

ἦν ἦν Ἀχαιῶν συλλόγος στρατεύματος,

qui omnes quomodi irrepererint altera disputationis parte exponetur. Incusat deinde Matthiaeus vs. 1577. *εἰς γῆν δ' Ἀτρεΐδαι πᾶς στρατός τ' ἔστη βλέπων*, christianum jam odorans interpolatorem inde, quod non ad coelum sed in terram conversi sint Graecorum oculi. Cui rationi suffragantur Dindorfius, Hermannus, Hartungus, qui omnes, quam eximie hoc sit a poeta excogitatum, discere poterant e vss. 1580., 1581.

*ἔμοι δέ τ' ἄλγος οὐ μικρὸν εἰς ἡμὶ φρενί³⁸⁾
κάστην νερευκίως.*

Dolor enim et misericordia efficit, ut humi convertantur militum asperorum oculi: qui barbari profecto fuissent, si hac occasione aliter sentire et pro sua salute precibus vacare potuissent.

Accusat denique Bremius ultima Agamemnonis verba (vss. 1621.—1627.) putatque Euripidem, si introducere hoc loco Agamemnonem vellet, facturum hoc ita fuisse, ut magnificam ille et splendidam declamaret orationem³⁹⁾. — Qua in oratione quid proferre ille debebat? Num iterum narraret, quae sciebat nota esse conjugii? ipse enim nuntium ad eam miserat (vs. 1604.) An accuratius singula, quae facta erant, exponeret? Quo quid languidius? An consolaretur Clytaemnestram? At bene hoc sensit poeta, animi humani peritissimus, nondum tam corroboratam et confirmatam esse

³⁷⁾ Monuit amicus, quod dicit virgo vss. 1555., 1556. *πρὸς βωμὸν θεᾶς ἄγοντας*, repugnare hoc iis, quae sequuntur, *πρὸς ταῦτα μὴ ψεύσῃ τις*. Hoc tamen nimium est verba premere. An si vs. 1475. cantat Iphigenia „*ἀγετέ με τὰν Ἰλίου*“ sqq., his eam censes a choro petere, ut manibus se ad mortem ducat?

³⁸⁾ Ita hunc versum ex libris dedit Nauckius, in quo manifeste cernitur ejus, qui novissime totam fabulam recensuit, metrici opera. Invenit ille in libro suo corrupto et attrito *ἔμοι δ' ἄλγος οὐ μικρὸν φρενί*, quam intercidissent reliqua temporis injuria. Quae ille suo modo restituit: equidem vix dubito, quin Euripides scripserit *ἔμοι δ' ἐγγίγνεται ἄλγος οὐ μικρὸν φρενί*.

³⁹⁾ l. l. pag. 155. Assentitur, quod miror, Matthiaeus l. l. pag. 413. „Merito hanc Agamemnonis orationem ridet Bremius.“

matris filia orbatae mentem, ut audire vellet amicorum solatia, id quod eximie expressit verbis Clytaemnestrae

ὦ παῖ θεῶν τοῦ κλέμμα γέγονας; sqq. (vss. 1615.—1618.).

Ceterum Euripidem ipsum hanc orationem prorsus absolvisse, ne ego quidem habeo cur contendam: qui aliquot hujus tragoediae scenas ab eo inchoatas a minore demum Euripide elaboratas esse credam. — Quod autem Hartungus⁴⁰⁾ declamat: „Quam gravi vero causa impulsus, quam dura necessitate coactum putas Agamemnonem, ut iratam uxorem convenire neque ignominiam pudoremque vitare vellet! Scilicet domum illam redire jubet, quoniam sibi Trojam proficiscendum sit!“ — hoc quam falsum sit et quam inane quisque intelligit. Barbarus enim fuisset Agamemno, quem profecto poeta patrem familias depingit minime inhumanum, si ante tantum iter uxorem eadem qua ipse afflictam calamitate videre eique valedicere detrectasset! praesertim quum illa atrocissimum scelus divinitus prohibitum esse jam compertum haberet. Et quae ignominia vitanda erat Agamemnoni, qui detecta fraude quum tamen in consilio mactandae Iphigeniae constanter perstitisset, durissima jam ab uxore audiverat? Quae, si clam matre mactata Iphigenia esset, concedenda Hartungo essent: quod tamen sapienter poeta vitavit.

Omnino igitur is, qui legitur, exitus reliquae fabulae tam mihi videtur aptus esse, ut nisi ab eodem, qui totam fabulam, poeta excogitari non potuerit: quodsi dicendi genus aliquoties minus videatur Euripideum, meminerimus Iphigeniae Aulidensis alias quoque partes a minore demum Euripide perfectas esse: aperta autem vitia ut ubique sic hic quoque librariis tribuere ne dubitemus! Permulta autem ad metricum nescio quem interpolatorem, qui fabulam foede disjectam corruptamque restituere et sanare conatus est, referenda esse infra apparebit. Quae quidem sententia confirmatur etiam, si contemplamur miras quas, qui aliter censuerunt de auctore hujus exitus, commenti sunt opiniones. Atque Hermannus⁴¹⁾ quidem rem ita expedire conatur: „Habebat, opinor, interpolator ille codicem Iphigeniae, in quo vel ultimum folium deesset, vel, ut saepe factum est, scriba desisset scribere priusquam absolvisset tragoediam. Itaque ille possessor hujus libri constituit apud se tum quae in fine deessent supplere tum etiam quibusdam aliis in locis paulum amplificare, quae ipse Euripides minus enucleate scripsisse videbatur. Haec ille supplementa adscripsit illi ipsi libro, addens, delens, corrigens.“ Mirum profecto possessoris consilium! Quidni mutuatus est librum, ex quo, quae in suo deessent, transcriberet? Deinde, quod omnes, qui superstites sunt, codices ex uno derivatos esse apparet, unde plures eorum etiam, qui interciderunt, ex eodem descriptos fuisse conicias, idne mero casu accidisse putabimus? Immo auctoritatem quandam oportet tributam esse huic libro (quippe quem metricus ejus aetatis fortasse peritissimus emendasset), quae unde tribueretur libro tam foede et tam aperte interpolato? — Quanquam esse video quod arrideat in Hermanni sententia, id quod etiam Zirndorferum, quum Hermanni illud ingeniosam diceret conjecturam⁴²⁾, sensisse existimo. Etenim secundum Hermannum in his ipsis duabus tragoediae partibus, exitu et parodi versibus 231.—302., tanta et tam insignis inest corruptela, ut singulare quid iis videatur accidisse. At jam ex metris, quae plerumque restituit, canticorum dissolutis cernere poterat, in tota lyrica tragoediae parte eam grassari perniciem, cui neque nos prorsus possumus mederi et metricus ille interpolator, excepta fortasse hac ipsa parodi parte, se posse mederi diffusus est: compares modo, quae de ultimi cantici (vss. 1475.—1531.) forma et ordine haud improbabiler disputavit Hartungus. In fine autem fabulae describendo librarios negligentius versatos esse et plures admisisse errores, et per se credibile est et aliunde satis constat.

Magis etiam miramur Hartungi inventum, qui stolidum quendam et ineptum versificatorem quum in omnem hanc fabulam saeviusse tum ipsum hunc exitum composuisse excogitavit. Quum enim identidem⁴³⁾ hunc versificatorem solis versibus excudendis intentum fuisse affirmaverit,

⁴⁰⁾ Praef. pag. 87.

⁴¹⁾ Ed. praef. pag. 29.

⁴²⁾ l. l. pag. 98.

⁴³⁾ Praef. pagg. 73., 76., 82.

nihilo secius aestheticis, quae dicuntur, rationibus eum, ut et initium et exitum fabulae corrumperet, adductum esse suspicatus est⁴⁴). At profecto, si eum, quem nos legimus, exitum ille excogitavit, ineptiae certe et stultitiae criminibus prorsus erit absolvendus! Omnino Hartungus, qui multa sine dubio acutissime perspexit, in eo reprehendendus est, quod oblitus eorum, quae ipse disputavit priore praefationis suae capite, quam plurimos Iphigeniae Aulidensis interpolationes ad unum eundemque auctorem referre conatus est. Quamquam aliorum etiam in hac fabula cognosci manum, interdum reminiscitur⁴⁵). Utinam hoc semper tenuisset! tum enim egisset illud, in quo tota haec continetur quaestio, scilicet ut varia discerneret et distineret interpolationis genera.

Zirndorferum, qui totam hanc fabulae exodum e minoris Euripidis Iphigenia in majoris fabulam a grammatico quodam iudicavit translata esse, jam supra⁴⁶) rejecimus.

Restant Matthiaeus et Dindorfius⁴⁷), qui, quum versus retineant 1532.—1558., reliqua eodem fere, quo nunc leguntur, modo ex ipsius Euripidis sententia decurrisse videntur existimare. Dindorfio igitur, qui nunquam Iphigeniam Aulidensem Athenis doctam esse putaret, licebat iudicare „imperfectam hanc tragoediam ab Euripide relictam a recentioribus quibusdam poetis aliis aliter interpolatam⁴⁸) esse“, ita ut de hujus exitus auctore securus esse posset. Matthiaeus⁴⁹) autem, qui justam statuit a minore Euripide Athenis doctam fabulam, facere non potuit quin epilogum illum mutilum vel truncatum esse censeret eaque, quae sequuntur v. 1558., hominis esse, qualis Sophoclis Clytaemnestram vel fragmentum Danaes procudisset. Haec primum in mera conjectura sunt posita: deinde, si quis interpolavit, minime inepte eum interpolationem suam instituisse et supra demonstravimus et, qui integro iudicio quum totam fabulam tum hunc ipsum exitum perlegerit, quisque concedet.

Postquam varias virorum doctorum inde a Porsono et Bremio de exitu fabulae sententias exposuimus et ipsi, quid de eo statuendum nobis videatur, protulimus, relicto jam Bremio de reliquis viris doctis, qui sententiam de Iphigenia Aulidensi dixerunt, tradere possumus. Matthiaeus igitur, cujus de initio et exitu fabulae dubitationibus et exponendis et coercendis in superioribus operam dedimus, quum etiam de versibus 508.—510. et 627.—637. dubitaret, omnino hanc proposuit de Iphigenia Aulidensi sententiam⁵⁰). „Haec omnia reputanti non absurda esse conjectura videbitur suspicantis, hanc fabulam, quae non vivo Euripide sed post ejus mortem demum acta sit, ab auctore imperfectam et inchoatam relictam esse, ita ut nonnulla quidem cum cura elaborata essent, alia vero secundis curis relictam, nonnulla etiam fortasse bis diverso modo scripta, quae deinde auctor retractans ea eligeret, quae maxime probaret; quae reperiri poterant, ea deinde ab Euripide minore ita coagmentata esse, ut justa fabula agi posset; quum vero vestigia inessent operae non absolutae, quae deesse viderentur, aliter ab aliis expleta esse.“ Qua quidem in sententia duo sunt verissima, primum, fabulam actam esse mortuo Euripide a minore Euripide, id quod constat, alterum, Euripidem majorem Iphigeniam imperfectam et inchoatam reliquisse, quod cognoscitur singulari prologi forma et diversa per totam fabulam oratione: ex his tertium fit verisimillimum, Euripidem minorem, quum docere fabulam vellet, et prologum suo more instituisse et eas scenas, quae diversi sunt coloris, addidisse, h. e., ut Matthiaei verbis utar, Euripidem minorem ea, quae inveniri poterant a patruo elaborata, ita coagmentasse, ut justa fabula agi posset. In fabula autem

⁴⁴) Praef. pagg. 85., 92.

⁴⁵) Velut praef. pagg. 82., 95.

⁴⁶) Cf. huj. lib. pag. 12.

⁴⁷) Non multum differt, quod profert Dind. l. l. pag. 439. ann. a: „quam si Euripides ad finem perduxisset, vix dubitari potest quin post nuntii demum narrationem de cerva Iphigeniae substituta deam ex machina fuisset producturus, quae Agamemnoni Clytaemnestraeque et explicaret miraculum illud et consolaretur parentes exponendis quos Iphigeniae in posterum tributura esset honoribus.“

⁴⁸) l. l. pag. 445.

⁴⁹) l. l. pag. 407.

⁵⁰) l. l. pag. 326.

quae Athenis publice docebatur vestigia infuisse operae non absolutae ita, ut deesse quaedam viderentur, minime verisimile est. Quod igitur Matthiaeus ea aliter dicit ab aliis expleta esse, non possum ei assentiri. Ceterum Matthiaeus illa sententia nequaquam omnium, quas vel ipse sensit, corruptelarum causas declarat. Matthiaeus enim prologum censuit tam ineptum esse ut Athenis non possit ita actus esse: quis igitur tam inepte eum constituit? nam deesse omnino prologus certe non potuit. Exitum vero fabulae, quem prorsus insulsum iudicavit vir doctissimus, neque a minore Euripide neque ab aliorum illorum, qui quae deesse videbantur supplebant, aliquo sed a tertio quodam, quem hic non significavit, perverso homine putat compositum esse.

G. Dindorfius⁵¹⁾ deinde interpolationibus a Matthiaeus notatis addidit, quos spurios iudicaret, versus 171.—184., 192.—302., 364., 414.—441., 466., 500.—503., 508.—510., 528.—542., 574.—626., 638., 639., 652.—655., 664., 665., 668., 669., 773.—800., 942.—974., 995., 1017.—1024., 1162., 1163., 1178.—1208., 1264.—1275., 1409.—1439. Quarum interpolationum duos potissimum videtur statuere auctores, unum satis antiquam, qui vel Euripides ille minor esse potuerit⁵²⁾, ad quem refert versus 49.—116., 192.—302.⁵³⁾, 574.—589., 590.—598., 608.—613., 773.—800., 942.—974., 1017.—1023., 1178.—1208., 1409.—1433., alterum longe recentioris aetatis, grammaticum, verbis iis gaudentem, quae Vandalicorum Turcicorumque bellorum scriptorem magis deceant quam Euripidem⁵⁴⁾. Ab hoc barbaro has potissimum scenas profectas esse arbitratur: „528.—542., 414.—441., 599.—606., 1264.—1275.“ Ad eundem minora quaedam, quae grammatici potissimum produunt operam, et spurium fabulae exitum inde a versu 1559. videtur referre. — Quibus interpolationibus enumeratis rectissime sic pergit vir doctissimus⁵⁵⁾: „Sublatis igitur his recentiorum hominum supplementis quum non solum partium quarundam cohaerentia tollatur nonnullaque paucioribus quam mos tragicorum fert versibus absolvantur sed etiam justo exitu fabula destituatur, duas hujus rei explicandae vias cogitari posse patet. Nam aut imperfectam hanc tragoediam reliquit Euripides, aut, si absoluta ab eo fuit, breviori longiorive post mortem poetae tempore fortunae quodam ludibrio satis mirabili ita est defecta, ut postrema folia plane perderentur, ex pluribus autem mediae fabulae partibus ea solum intercederent, quibus ad conjungendas quasdam tragoediae scenas opus esset, integri vero remanerent singularum quarumque personarum sermones. Quae facile intelligitur quam sint parum verisimilia, quum praesertim interpolationes quasdam, velut vss. 49.—116. et quae primis parodi strophis sunt adjecta, ea esse aetate factas manifestum sit qua incredibile est tantam fuisse codicum penuriam ut damnum fortuita unius exemplaris jactura partum aliunde resarciri non potuerit, partesque in uno illo libro omissae ita perierint ut ne vestigium quidem ullum usquam relinqueretur.“ Haec omnia sine dubio sunt concedenda. Quod autem inde concludit vir doctissimus, imperfectam hanc tragoediam ab Euripide relictam a recentioribus quibusdam poetis aliis aliter interpolatam esse, primum ex ea, quam nos legimus, fabula demonstrari non potest: nam, quanquam Dindorfius duos ejus discernit interpolatores, alterum tamen in aetatem detrudit longe inferiorem: ex uno autem Aeliani fragmento hoc conjicere, audacius videtur: deinde vero testimonium illud scholiastae, qui ad Ran. v. 67. actam in scena fabulam tradit post mortem auctoris, aperte huic sententiae adversatur. Ipse hoc sensit Dindorfius. Ut tamen effugeret hanc difficultatem, Ludovicum fratrem probavit de his ita judicantem⁵⁶⁾: „Duabus haec rationibus expediri poterunt. Aut supplementa illa quibus tragoediam a patre non perfectam, sed adumbratam tantum, scenae aptam filius reddiderat, exciderunt vel omnia vel ex parte in exemplaribus nostris, et alia in eorum locum ab ineptissimis hominibus supposita sunt; quod mirificum plane et incredibile videtur: aut erravit scholiasta, vel qui eum descripserunt librarii, in

⁵¹⁾ l. l. pag. 444. et Ztschrft. für Alterth., 1839. Nov.

⁵²⁾ l. l. pag. 441. ann. c.

⁵³⁾ l. l. pag. 461.

⁵⁴⁾ l. l. pag. 465.

⁵⁵⁾ l. l. pag. 444. sqq.

⁵⁶⁾ In annot. ad v. 425. Totam hanc scenam abjudicavit Euripidi: refutatur ab Hermanno.

nomine fabulae, quum *Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Ταύροις* dicere debuerat.“ Qua tamen in sententia multae insunt difficultates: primum, quum scholiasta loco illo haud obscure de prima loquatur trium illarum fabularum editione, in Ranis autem, ante quam mortui Euripidis nulladum fabula docta erat, aperte derideatur Iphigeniae Tauricae prologus: num Aristophanem histrionum nescio quorum exemplaribus usum esse cum G. Dindorfio statuamus? Parum hoc probabile. Deinde dilemma illud L. Dindorfii nullum est: si quidem falsa est prior pars. Rectum esset, si omnes illas Euripidis minoris interpolationes constaret intercidisse: ut nonnullae interciderent, casu non memorabili potuit accidere. Extare autem scenas haud paucas, quas veri simile sit a minore Euripide vel aequali ejus poeta compositas esse, G. Dindorfius non uno loco profitetur. Porro autem, si quae fabulae scenae compositae sunt ab homine ineptissimo, quis dixit Dindorfio, suppositas eas esse earum scenarum loco, quas minor composuit Euripides, non earum, quas ipse major? Denique in tota Iphigenia non insunt illae quas putat Dindorfius ineptissimi hominis interpolationes: quas enim huic tribuit (vss. 414.—441., 528.—542., 599.—606., 1264.—1275., 1559. sqq.) aut nullae sunt aut minoris Euripidis. — Id unum igitur nos quidem concedere Dindorfio possumus, imperfectam ab ipso Euripide fabulam relictam esse. Acutissime deinde idem vir doctus aliquoties ejus, qui suppleri haec fragmenta conatus est, antiqui interpolatoris manum agnovit. Quod vero de persona hujus interpolatoris dubitari posse, et plures, alios aliter, eundem laborem suscepisse, et multis saeculis post perversum aliquem hominem lacunas quasdam inepte resarcire conatum esse judicavit, horum nihil concedere possum viro doctissimo.

Hermanni sententiam partim in superioribus exposuimus, quam brevissime his professus est: „Haec si non improbabiliter disputasse videbimur, qua forma hodie habemus tragoediam, ea non poterit pro nova recensione haberi, sed nihil est nisi vetus tragoedia, fine truncata, cui quae deesse videbantur, aliquot post Euripidem seculis ignotus scriptor adjecit, augens ille eam paucis quoque aliis in locis aliquot versuum accessione.“ Nihil igitur Hermannus tribuit minori Euripidi, cui tamen posse aliquid tribui ex deserto scholiastae testimonio et debere nonnulla tribui ex diverso nonnullarum scenarum colore satis apparet. Quae de prologo et exitu fabulae itemque de poetico libri truncati possessore statuit vir doctissimus, supra refutavimus⁵⁷⁾. Rectissime autem idem aliquoties metrici cujusdam interpolatoris manum agnovit⁵⁸⁾.

Hartungi sententiam supra⁵⁹⁾ jam tetigi. Planissime eam exposuit ed. praef. pag. 76.: „Suspicio, scholasticum aliquem hominem, versibus fabricandis intentum, cum hanc fabulam pro materia tractandam sumsisset, sua partim in margine codicis partim inter lineas adscripsisse: qui codex quum postea describeretur, librarius genuina a spuris non dignovit et modo retinens utraque modo alterutra omittens promiscue retulit.“ Quam quidem conjecturam libere fateor ita comparatam esse, ut multae fabulae difficultates facile explicentur. At quam mirum fortunae ludibrium, ex hoc tam foede depravato omnes fluxisse, qui ad nos pervenerunt, codices! Et, quam mirum scholastici illius consilium! Quanquam scio fortunae et casus nullas esse leges. Attamen si ea, quae, ut ita statueret, commovebant Hartungum, faciliore ratione possunt bene explicari, nonne hanc praeferendam esse judicabimus? Posse autem omnes illas difficultates multo facilius et verisimilius tolli, altera hujus libelli parte spero me effecturum esse. Interim hoc concedamus Hartungo acutissime ab eo quorundam locorum, velut vss. 1118.—1129. et ultimi cantici, insignem corruptionem detectam esse.

Novam in Iphigenia Aulidensi difficultatem detegere sibi visus est Zirndorfer: „Insigne denique nostrae sententiae argumentum petimus ex descriptione morum Achillis, qua in causa tam parum sibi fabula nostra constat, ut is, qui multis verbis ad taedium usque se Iphigeniam servaturum dixit, in fine etiam in illa sacrificanda alios adjuvet.“ Et: „Major enim Euripides Achillem, ut par est, maxime iracundum descripsit, qui omnibus periculis contemptis, sua vi con-

⁵⁷⁾ Cf. huj. lib. pagg. 8., 9., 14.

⁵⁸⁾ Praef. pag. 30., ann. ad vss. 1202., 1216., 1575.

⁵⁹⁾ Cf. huj. lib. pag. 14.

fidens, ad Iphigeniam servandam promptum se praebet; minor Euripides maxime placidum eum finxit, partim quia nova proferre voluit, partim fortasse, quia putavit, Achillis moribus non convenire, si promissis suis non staret, quum ejus mortem prohibere non posset; ineptus grammaticus diversissima commiscuit⁶⁰).“ Haec omnia recta esse tum demum poterunt, si et a majore et a minore Euripide Iphigeniam Aulidensem scriptam fuisse constabit. Statuit hoc Zirndorfer. Sed unde habet? Nimirum ex una vocula, quae legitur in scholiastae annotatione ad Ran. v. 67: „οὕτω δὲ καὶ αἱ διδασκαλίαι φέρονσι, τέλει τήσαντος Εὐριπίδου τὸν υἱὸν αὐτοῦ δεδιδάχθαι ὁμωνύμως ἐν ἄστει Ἰφίγένειαν τὴν ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίωνα, Βάκχας.“ Etenim, et celebrem Euripidem Iphigeniam Aulidensem docuisse, et eam minoris Euripidis, de qua aperte scholiasta, tragoediam non eandem ac prioris fuisse: haec duo ex vi adverbii ὁμωνύμως apparere ei videntur⁶¹). „Hoc enim“, inquit, „h. l. nihil aliud significare potest, nisi sub eodem nomine minorem Euripidem hanc fabulam docuisse, sub quo priorem, h. e. et celebris Euripidis et minoris tragoediam nomine Iphigeniae Aulidensis inscriptam fuisse, unde quod primo loco posui probatur, nimirum majorem quoque Euripidem Iphigeniam Aulidensem docuisse: praeterea autem ex vi hujus verbi ὁμωνύμως apparet, non prorsus eandem fabulam minoris et majoris fuisse; nam si solum repetisset et iterum docuisset minor Euripides majoris tragoediam, non esset cur in didascaliiis additum esset ὁμωνύμως, quum tum non mirum esset et per se pateret, eum ut omnia alia sic nomen quoque retinuisse.“ — Haec de adverbio ὁμωνύμως quaestio tam difficilis et implicata est, ut, priusquam de Zirndorfero judicemus, alii viri docti quid statuerint audiendum videatur. Boeckhius igitur, quia in sua de Iphigenia Aulidensi sententia nulla prorsus videbatur vis esse hujus adverbii, ὁμώνυμον scribendum esse judicabat. Quam mutationem simplicissime refutavit Hermannus: „at id certe τὸν ὁμώνυμον scribi debebat: et tamen non eo, quo conveniebat, loco haec verba erunt posita⁶²).“ — Haec tam aperta sunt, ut etiam Gruppio probentur, qui, quum assentiatur Boeckhio de duplici Iphigeniae Euripideae editione, aliam jam commentus est adverbii illius interpretationem. Repetitas enim dicit Athenis esse post mortem Euripidis praestantissimas poetae fabulas sine dubio ita, ut nihil in iis mutaretur. Id ipsum autem, nihil mutatum esse in fabula Euripidea, significari adverbio ὁμωνύμως: etenim earum fabularum, quae mutatae repeterentur, etiam titulos mutare morem fuisse⁶³). Haec quantopere vacillent quis non intelligit? Quam enim ponit praestantissimarum fabularum post poetae mortem repetitionem, valde ea sapit nostrorum scenicoe consuetudinem: veteres tale quid vel in Aeschilo vel in Sophocle vel in ullo alio poeta instituisse nusquam traditur. Deinde nequaquam constat legem fuisse veteribus fabularum mutatarum etiam titulos mutare. Denique si hoc constaret, mira prorsus et artificiosa esset translatio, qua effectus, mutatio tituli, quae est res longe secundaria, poneretur pro causa, mutatione ipsius fabulae, in qua summa posita est rei. Vereor igitur ne admodum paucis sententiam suam probare Gruppium possit. — Aliam eamque simplicissimam sententiam dixit Hermannus ed. praef. pag. 13.: „Servandum vero ὁμωνύμως jungendumque cum δεδιδάχθαι: nam sub eodem nomine docuisse has fabulas filium Euripidis dicit. Id ille si fecit, aut suas docuit, aut patris tragoedias. Si suas haec Iphigenia non secunda, sed prima, sive, ut rectius dicam, unica, cujus notionem habeamus; sin patris, ne sic quidem cogimur hanc pro secunda editione habere.“ Quae Hermanni verba mirum est quantum trepidationis moverint Zirndorfero, qui libri sui pag. 92. haec pronuntiat: „— quod tamen inde colligit, ut ingenue fatear, non satis intelligo. Sic enim Hermannus: — (sequuntur verba supra citata) — Vellem accuratius vir summus sententiam suam declarasset. Nam quaenam esset vis verbi ὁμωνύμως, si primus minor Euripides Iphigeniam docuisset? Et quomodo ex hoc scholio sequitur, si suas fabulas minor Euripides docuisset, hanc Iphigeniam unicam, cujus notitiam habeamus, esse, quum jam ea ex re, quod sub eodem nomine, quo pater, Iphigeniam docuisse dicitur, patrem quoque Iphigeniam docuisse appareat?“ — Sane ille non intellexit Hermannum: at poterat intelligere, si parum pervellet ejus, quam, ut

⁶¹) l. l. pag. 91.

⁶²) Praef. pag. 13.

⁶³) Ariadn. pag. 532.

videtur, insciens et imprudens de significatione adverbii *ὁμώνυμος* animo concepit, opinionis oblivisci. Semper enim Zirndorfer hoc adverbium refert ad titulum fabulae, quum Hermannus referat ad nomen poetae. Uter melius, posthac: nunc quemadmodum ea, quae dixit Hermannus, inter se apta sint et conclusa, sodes intellige. Secundum Hermannum igitur scholiasta tale quid inveniebat apud didascaliarum auctores: *Ἀρχων* (ex archontis nomine et anno apparebat, fabulam non posse a majore Euripide editam esse, si quidem tum jam mortuo) *Εὐριπίδου Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίων, Βάκχαι* etc. Jam scholiasta noster, ex archontis nomine non posse has fabulas ab Euripide Mnesarchida doctas esse intelligens et aliarum fortasse narrationum memor, simpliciter scripsit, post mortem Euripidis Iphigeniam doctam esse a filio ejus apposito eodem Euripidis nomine. Hoc „eodem nomine“ autem pertinet ad verba *τελευτήσαντος Εὐριπίδου*, ita ut ex hoc scholio ne id quidem queat cognosci, num illi filio nomen fuerit Euripidi. Nam filius ille fabulam docere *Εὐριπίδου Ἰφιγένειαν* poterat aut, quia patris ea erat Euripidis, aut quia ipsi erat nomen Euripidi. Utrumque tum conjunctum fuisse, aliunde colligendum est: prius illud, filium tum docuisse patris fabulas, ipse certe scholiasta putabat: alioquin haec non adnotasset ad versus Aristophanis:

*τοσοῦτοσὶ τοίνυν με δαρδάρει πόθος
Εὐριπίδου — καὶ ταῦτα τοῦ τεθνηκότος;*

alterum autem, ei filio, qui patris docuit aliquas fabulas, nomen fuisse Euripidi aliorum testimoniis satis constat. Vides igitur Hermanni illa rectissima esse: nam si tum Euripides minor suam docuit Iphigeniam, haec ipsa, quam nos legimus, minoris Euripidis habenda erit tragoedia: nec enim Euripidem majorem composuisse Iphigeniam Aulidensem usquam traditur: sin patris tum docuit filius fabulam, num debebat haec secunda editio esse, quum etiam fabulam, quam pater nondum ediderat, posset docere? — Contra, si probamus Zirndorferi interpolationem, qua adverbium *ὁμώνυμος* refertur ad titulum fabulae, res longe aliter se habet. Tum enim sine dubio inde sequuntur, quae conclusit Zirndorfer pag. 91.: „ex quo testimonio tria, ni fallor, clarissime procedunt: primum quidem celebrem Euripidem Iphigeniam Aulidensem docuisse, deinde minorem Euripidem itidem Iphigeniam Aulidensem docuisse, denique hanc minoris Euripidis tragoediam non eandem ac prioris fuisse.“ — At hanc esse adverbii *ὁμώνυμος* significationem nunquam equidem concesserim. Primum enim satis artificiose et obscure scholiasta posuisset *ὁμώνυμος*, ut lector inde, argumentum fabularum valde mutatum esse, conjiceret. Deinde si scholiasta *ὁμώνυμος* vellet referri ad titulos fabularum, debebat addere *τοῖς ἐκείνου δράμασι* vel simile quid: sic enim nemo statim, quid voluerit ille, suspicatur. Dubitaverim praeterea, num ipsum illud *δράμα ὁμώνυμον* significet fabulam, cui idem, qui alteri, inscriptus est titulus: nam *ὄνομα* usurpari ita, ut simpliciter significet titulum fabulae, apud Stephanum non invenio, et quod legitur in vita Euripidis ab Elmslejo ante Bacchas edita „καὶ χαρίζομενος αὐτῷ (τῷ Ἀρχελάῳ) δράμα ὁμώνυμος ἔγραψε,“ tamen paulo aliter dictum esse videtur: est enim „scripsit fabulam, cui nomen regis tituli loco praefixit.“ — Maxime denique haec mihi Zirndorferi sententiam videntur refellere: ex additamento *ἐν ἅσται* tres illas fabulas una ab Euripide minore doctas esse apparet: item adverbium *ὁμώνυμος* quum ad omnes tres pertineat, si probamus Zirndorferi interpolationem, omnes tres fabulae illae haud leviter ab eo mutatae erant: jam vero sive singulas illas fabulas sive una docuerat major Euripides, si nunc deinceps sub iisdem titulis, satis tamen mutatae, Iphigenia, Bacchae, Alcmaeo edebantur a filio Euripide, quid aliud quaeso in hac re cernere Athenienses poterant quam acerbam, quam filius satis impie contra patrem exercuit, criticam: acerbissimam vero, si, quod putat Zirndorfer⁶⁴), jam pater Euripides has fabulas trilogia junxerat? Huc accedit, quod, si scholiasta illo adverbio has tres fabulas ab Euripide minore valde mutatas esse vellet significare, nesciremus cur hanc notitiam adderet versui, quo Athenienses propter desiderium Euripidis et fabularum vere Euripidearum irridentur. Abjecta igitur Zirndorferi interpretatione assentiamur Hermanno, adverbium illud ad poetae nomen referentes.

⁶⁴) l. l. pag. 107. „nobis vero de priorē editione dicendum est, atque etiam hic easdem fabulas a majore Euripide trilogia conjunctas fuisse maxime verisimile est.“

Confecta hac de adverbio *δυσωρύχως* disputatione vereor, ne unicum concidat, quo Zirndorfer sententiam suam fulcire possit, argumentum. Nunc enim totum illud, duas, et majoris et minoris Euripidis, satis diversas fuisse fabulas, Iphigeniae nomine inscriptas, in mera conjectura est positum. Sequitur, ut in iis, quae profert Zirndorfer de „duorum Achillum“ confusione, eo cautius versari debeamus. Jam vero, quod dicit Achillem in fine tragoediae alios adjuvare in Iphigenia sacrificanda, nititur hoc duobus versibus insulsissimis et aperte spuris. In reliquis autem optime sibi constant Achillis mores, et, si quae offendunt in ejus orationibus velut vs. 920.—923., longe aliam ea et faciliorem habent explicationem. — Quae quum ita sint, totam Zirndorferi sententiam⁶⁵⁾, „revera Iphigeniam Aulidensem ab Euripide ipso compositam esse, deinde autem post ejus mortem a minore Euripide, sive illius fabulam multis in rebus mutavit, sive plane novam fecerit, idem argumentum tragoedia tractatum esse, tandem posteriore tempore et certe quidem post Aelianum, quum celebris Euripidis fabula casu mutilata et detruncata esset, a grammatico aliquo eoque non nimis docto et erudito hujus tragoediam ex minoris Euripidis tragoedia, quam etiam integram habuerit, suppletam et resartam esse, sed ita quidem, ut ubi connexus hoc postulare videretur, etiam de suo nonnulla adderet, et nos quidem nunc habeamus tragoediam ex duabus compositam et a grammatico interpolatam“, totam hanc, inquam, sententiam prorsus abjiciendam esse censeo.

His igitur tot virorum doctorum de Iphigeniae Aulidensis auctore et fati sententiis examinatis, cum nullam apparuerit ita comparatam esse, ut acquiescere in ea liceat⁶⁶⁾, transire jam ad alteram possem disputationis partem, qua, quid de fabula statuendum sit, ex ipsius conditione coner excutere. Sed priusquam ad has interiores quodammodo quaestiones accedam, externis testimoniis quid constet de hac re constituendum videtur. Iphigeniam Aulidensem ab Euripide minore doctam esse Athenis patre mortuo, constat, si comparamus quod nonnulli narrant, hunc Euripidem nonnullas docuisse patris tragoedias, cum scholiastae ad vs. Ran. 67. annotatione: neque enim est, cur scholiastae cum Dindorfio fidem denegemus et, si facimus, incurrimus in eam, quam supra exposui, de Iphigenia Taurica difficultatem. Illam editionem repetitam esse, et pugnare videtur cum simplici verbo *δεδιδάχθη* neque ullis aliis vestigiis potest comprobari. Fabulam autem, quam tum docuit Euripides minor, non ipsius sed patris fuisse et scholiasta credidit et sic elocutus est, ut aequalium omnium hanc fuisse sententiam appareat. Habebat igitur antiquitas Iphigeniam Aulidensem plenam et justam fabulam, quam communi omnium sententia composuerat celebris Euripides. Acceperat autem eam fabulam a minore Euripide, unde potuisse eum interpolationem inferre patris fabulae, efficitur. — Sed ea, quam nos legimus, Iphigenia num illa est, de qua testatur scholiasta? Ennii certe aetate ita creditum esse verisimile est. Ennium enim quum Euripidis potissimum fabulas constet convertisse, ex fragmentis ejus fabulae conversam ab eo hanc ipsam fabulam esse haud obscure cognoscitur. Atque prius illud, Ennium, quum scriberet Iphigeniam, usum esse Euripidis aliqua fabula, etiam Gruppio⁶⁷⁾ visum est. Quod autem militum ille, non mulierum iuduxit chorum, nemo mirabitur, qui et hujus poetae et aequalium ejus Roma-

⁶⁵⁾ l. l. pag. 90.

⁶⁶⁾ Idem visum est Firnhabero, a quo tamen quanquam haud pauca recte perspecta et probabiliter disputata esse libenter concedo, de toto fabulae statu quam maxime dissentio. Rediit enim vir doctus ad levem illam ne dicam indoctam opinionem priorum, qui hujus fabulae interpolationem non genere discernabant ab aliorum antiquitatis operum interpolationibus, sed perinde atque illa Iphigeniam Aulidensem non nisi fortuitis quibusdam sive librariorum erroribus sive lectorum additamentis volebant corruptam esse. Quod contra equidem praeter hanc fortuitam interpolationem, quae omnibus antiquitatis operibus est communis, duplicem statuo fabulae interpolationem, a singulis viris consilio atque ratione illatam. Simile quid etiam Seyffertus videtur sensisse, quum inter sententias controversas, quas libello suo praemisit, quarto loco hanc poneret: „Aulidensem Iphigeniam, qualem nunc habemus, censeo dupliciter interpolatam esse.“

⁶⁷⁾ Ariadn. pag. 537.: „Der Chor (sc. Iphigeniae vere Euripideae) bestand wohl schwerlich aus chalcidischen Frauen, sondern aus Kriegern des Lagers, wie es überdies Ennius hat.“ Cf. Enni fragm. ed. Hessel pag. 216.

norum indolem accuratius cognoverit. Ennii autem jam aetate fraudem factam et alius ejus poetae pro Euripidis fabula suppositam esse fabulam, non facile cuiquam probabile videatur.

Nihilo secius tale quid accidisse et non Euripidis sed alius cujusdam fabulam nobis servatam esse, Gruppius primum inde suspicatus est, quod tota hujus fabulae descriptio abhorreat ab artis Euripideae mediocritate. Quod quum ex falso et perverso ortum sit de Euripide poeta iudicio, plane possumus omittere: recte enim Hartungus⁶⁸⁾ queritur, deprimi atque despici poetam eum, quem antiquorum temporum homines aestimando quidem tragicorum nemini postposuerint, imitando autem atque assiduitate legendi vel omnibus praetulerint. Perinde levia sunt reliqua viri docti argumenta (ἄθραυστα ab Hesychio citatum, schol. Arist. ran. 1309., Iphigenia Taurica): ita ut, cur abjudicemus Euripidi hanc fabulam, nulla re vera appareat causa. Majorem sine dubio speciem illud habet, quo, ut Chaeremone, poetae satis obscuro, tribueret tragoediam excellentissimum motus est Gruppius, Athenaei testimonium l. XIII. pag. 562. E. Totus tamen hic locus, a Matthiae et Hermanno (id quod Gruppius docet) nequaquam satis expeditus, facillima sanatur pronominis οὔτος (in verbis διόπερ ὁ ποιητὴς οὔτος) omissione, quam medelam debemus Hartungo. Jam totius loci ratio haec est: Θεόφραστος δ' ἐν τῷ Ἑρωτικῷ Χαίρημονά φησι τὸν τραγικὸν λέγειν ὡς τὸν οἶνον τῶν χρωμένων τοῖς τρόποις κεράνυσθαι οὕτως καὶ τὸν Ἑρωτα: sequuntur verba Athenaei ipsius, quibus poetae illud explicare conatur: ὁς μετριάζων μὲν ἐστι εὐχαρις ἐπιτιμώμενος δὲ καὶ διαταράττων χαλεπώτατος διόπερ καὶ ὁ ποιητὴς (scil. Euripides, omisso, quod ex sequenti vel οὐ vel οὔτος irrepsit⁶⁹⁾, οὔτος) οὐ κακῶς αὐτοῦ τὰς δυνάμεις διαιρῶν φησι, δίδυμα γὰρ τόξα αὐτὸν ἐντείνεσθαι χαρίτων

τὸ μὲν ἐπ' εὐαίῳσι τύχη

τὸ δ' ἐπὶ συγχύσει βιοτᾶς (Iph. A. 550., 551.)

Pergit deinde, alium afferens ipse ex Chaeremone locum: ὁ δ' αὐτὸς οὔτος ποιητὴς sqq.

Quibus expositis id jam nostro jure sumere nobis videtur, habere nos ipsius Euripidis Mnesarchidae a filio editam fabulam: quam quidem talem, qualis ab ipso profecta erat poeta, per tot saecula ad nostram aetatem pervenisse, et per se vix credibile est et ex apertissimis, quae ubique occurrunt, mendis cognoscitur. Ex pristino autem nitore quanta hodieque resideat pulchritudo et venustas, non est cur exponam: senserunt enim hanc fabulae pulchritudinem, quicumque eam perlegerunt, senserunt, qui eam verterunt, recentiorum poetarum principes, sensit et egregie exposuit, quem adeat lector, Gruppius, in hac saltem operis sui parte omni laude dignissimus.

⁶⁸⁾ Ed. praef. pag. 1. et pag. 93. „Ego autem, quum in aestimando Euripide iis, quorum hodie iudicia valent contradico, non solus in aliam sententiam discedo, sed habeo mecum facientem et antiquitatem universam et recentiorum poetarum principes.“

⁶⁹⁾ Ut hic pronomen οὔτος propter sequentis οὐ similitudinem irrepsisse videmus, sic Tuscul. l. 6., 12. propter insequentis „tum“ similitudinem excidit participium „mortuum“ ad restituendam argumentationis aciem prorsus necessarium.